

135 години социално осигуряване
в България

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД
НА
СОЦИАЛНООСИГУРИТЕЛНОТО
ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

СОФИЯ
2015

1880 г.

Поставено е началото на законодателството в сферата на социалното осигуряване и подпомагане със Закона за инвалидното съдържание, който урежда пенсиите на поборниците и опълченците, и въвежда изискването за трудов стаж като условие за получаване на инвалидна пенсия.

1882 г.

Първи Областен закон – за помощи на престарели или недъгави преподаватели или учители и Закон за военните пенсии.

1883 г.

Началото на социалното осигуряване в България се поставя с приемането през 1883 г. на Публично-административен правилник за сключване на договори и за задължението на предприемачите на обществени строежи. В него се предвижда създаване на фонд за подпомагане на работниците и техните семейства в случай на злополука, болест, смърт.

1886 г.

Приет е първият осигурителен Закон за пенсиите за инвалидност на военните лица.

1888 г.

Законът за пенсиите на учителите е първият специален закон, с който се въвеждат държавни пенсии в България и започва изграждането на осигурителната система. Поставят се основите на фондовата система на осигуряване със създаването на първия пенсионен фонд – Фонд за пенсиите и временните помощи.

1890 г.

Закон за пенсиите и временните помощи на свещениците, с който се формира втори пенсионен фонд, просъществувал като самостоятелен до 1926 г.

1891 г.

Закон за пенсиите на чиновниците и служащите по гражданското ведомство, който поставя началото на гражданския пенсионен фонд в България и Закон за пенсиите на военните лица и чиновниците по военното ведомство, с който е изграден и пенсионен фонд за военните лица и чиновници по военното ведомство.

1896 г.

С приетия Наказателен закон се определят отговорностите на работодателя при злополука и за първи път се регламентира правото на обезщетение на наемния работник и неговото семейство при заболяване, трудова злополука и смърт.

1900 г.

Закон за пенсиите на чиновниците и служещите по гражданското ведомство.

1905 г.

Със Закона за женския и детския труд се създава фонд за застраховки на работниците при злополука, инвалидност, старост и смърт.

Закон за спомагателната каса на работниците по обществените предприятия и за привилегиите на надниците им, с който се създава първият работнически осигурителен фонд, като средствата на фонда се набират от предприемачите.

1906 г.

Закон за подпомагане на държавните работници в случай на инвалидност и заболяване, който се отнася предимно за злополука по време на работа или професионално заболяване. Създава се и фонд за инвалидни пенсии на държавните работници.

1909 г.

Законът за насърчение на местната индустрия от 1909 г. задължава индустриалните предприятия да сформират специален фонд за застраховка на работниците при рисковете злополука, инвалидност, старост и смърт.

1910 г.

Обединеният фонд „Пенсии за изслужено време“ на държавните служители се обединява с този на военните, като сметките за приходите и разходите продължават да се водят отделно. Поради това дефицитите по единия вид пенсии не могат да се покриват от приходите или излишъците на другия.

1915 г.

С приемането на Закон за пенсиите на служителите при държавните и изборните учреждения завършва формирането на фондвата система за осигуряване на държавните и изборните служители и военните лица и се предприемат първите опити за нейното усъвършенстване.

С приетия Закон за обединяване на фондовете се сливат в един общ всички отделни фондове, образувани по силата на Закона за спомагателната каса на работниците по обществените предприятия, Закона за насърчение на местната индустрия, Закона за женския и детски труд и Закона за подпомагане на държавните работници в случай на заболяване и инвалидност под наименованието „Фонд за работнишки застраховки“.

Това обединение осигурява само тяхното единно ръководство, като не засяга финансовата самостоятелност и самото съществуване на отделните фондове.

1918 г.

Законът за осигуряване на наемните работници и служители в случай на злополука и болест (вкл. бременност и раждане) отменя Закона за подпомагане на държавните работници в случай на инвалидност и заболяване от 1906 г. и Закона за обединяване на работническите фондове от 1916 г. Документът обединява всички съществуващи дотогава фондове и се поставя началото на нов етап в развитието на социалното осигуряване на наемните работници и служители. За първи път се въвежда задължително осигуряване за рисковете „злополука“, „болест“ и „майчинство“ на всички работници и служещи в държавните, обществените и частните предприятия.

1921 г.

Нов Закон за пенсиите на служителите при държавните и изборните учреждения, с който е разширен кръгът на осигурените лица.

1922 г.

Фондовете на чиновниците по гражданското ведомство и на тези при изборните учреждения и на военните се сливат, образувайки един-единствен фонд за пенсиите на служителите при държавните и изборни учреждения. Четири години по-късно към обединения фонд се присъединява и пенсионният фонд на свещениците. С това приключва формирането на единния пенсионен фонд за изслужено време у нас, като управлението му се осъществява от Министерството на финансите, а от 1924 г. – от Дирекция на държавните дългове към същото министерство.

1924 г.

Със Закона за обществените осигуровки от 1924 г. България първа на Балканите създава цялостно обществено осигуряване, което обхваща всички категории наемни работници и всички видове обществени осигуровки, финансово самостоятелни, имуществено и счетоводно обособени.

1925 г.

Закон за настаняване на работа и осигуряване при безработица, с който социалното осигуряване в България обхваща всички социални рискове – „злополука“, „болест“, „инвалидност“, „старост“ и „безработица“. Поставя се началото на нов период в неговото развитие - периодът на ускорено разширяване обхвата на социалното осигуряване и усъвършенстване на неговата организация и ръководство.

1926 г.

Закон за пенсиите за изслужено време.

1932 г.

Нов Закон за пенсиите за изслужено време, с който е регламентиран по-строг режим на пенсиониране, нов начин на изчисляване на пенсиите, увеличен размер на осигурителните вноски, с което е установено финансово равновесие на Фонда за пенсиите за изслужено време.

1936 г.

Наредба-закон за пенсиите на артистите, членове на Съюза на артистите в България; Правилник за пенсионната каса при Съюза на артистите в България.

1938 г.

Наредба-закон за пенсиите за инвалидност.

1941 г.

Закон за осигуряване на занаятчиите.

Закон за Институт за обществено осигуряване, с който се институционализира държавно-автономно учреждение с централно управление и местни органи. В неговата смесена форма на управление участват представители на държавата, работодателите и работниците.

1949 г.

Закон за общественото осигуряване, с който всички съществуващи в страната самостоятелни осигурителни фондове и каси се обединяват под единното ръководство на Държавния институт за обществено осигуряване (ДИОО).

1951 г.

Законът за общественото осигуряване е заменен от Дял III (Държавно обществено осигуряване) от Кодекса на труда. Системата на фондовото осигуряване е ликвидирана, всички осигурителни фондове са национализирани и средствата им са преведени в Държавния бюджет.

1958 г.

Закон за пенсиите, който урежда пенсионното осигуряване на работниците и служителите, земеделските стопани-кооператори, членовете на трудово-производителните кооперации, културните дейци и адвокатите.

1984 г.

Създадено е Главно управление „Социално осигуряване“ (ГУСО) като държавно-обществен орган, който провежда единна политика по краткосрочно осигуряване и пенсионно дело към Комитета по труда и социалното дело. Териториални органи на ГУСО стават окръжните дирекции „Пенсионно осигуряване“. Така създадените районни управления за социално осигуряване (РУСО) функционират и до сега като териториални подразделения.

1990 г.

Въведено е общественото осигуряване при безработица. Създаден е фонд „Професионална квалификация и пренасочване“ към Държавна инспекция на труда.

1991 г.

За първи път се въвеждат диференцирани размери на осигурителните вноски за социално осигуряване, според това дали лицата се пенсионират по условията на трета категория труд, 3 години по-рано спрямо тези условия, 8 години по-рано, пенсионират се като учители, или се осигуряват само за трудова злополука и професионална болест.

1992 г.

Приета е Наредба за общественото осигуряване на лицата, упражняващи свободна професия или търговия. От 1 октомври 1993 г. към тях са причислени и работещите без трудово правоотношение или т.нар. „граждански договор“.

1994 г.

Започва изграждането на третия стълб на пенсионната система. С промени в данъчните закони е регламентирана основата на допълнителното доброволно пенсионно осигуряване в България. То функционира извън задължителната държавна обществено-осигурителна система на основата на доброволно участие и се финансира с лични осигурителни вноски и вноски от работодател, внасяни в пенсионноосигурителни дружества, регистрирани по Търговския закон. Средствата от осигурителните вноски и доходите от тяхното инвестиране се натрупват по индивидуални пенсионни партии на осигурените лица.

1995 г.

Приет е Закон за фонд „Обществено осигуряване“, с който средствата на държавното обществено осигуряване са обособени в самостоятелен фонд, отделно от държавния бюджет. За управлението на фонда се създава Националният осигурителен институт като правопреемник на Главно управление „Социално осигуряване“.

1996 г.

В Закона за пенсиите е извършена ключова промяна в начина на изчисляване на пенсията и е въведен индивидуалният коефициент на пенсионера, като средно претеглена величина на съотношението между осигурителния доход на лицето и осигурителния доход за страната.

1997 г.

Със Закона за бюджета на фонд „Обществено осигуряване“ за 1997 г. е приет първият самостоятелен бюджет на държавното обществено осигуряване, след отделянето на средствата от държавния бюджет.

Поставено е началото на професионални схеми за пенсиониране със създадения Учителски пенсионен фонд като извънбюджетна сметка към бюджета на фонд „Обществено осигуряване“. Администрирането и обслужването на фонда се осъществява от Националния осигурителен институт.

Приет е Закон за закрила при безработица и насърчаване на заетостта, който урежда обществените отношения в четири направления: осигуряване при безработица; насърчаване и подпомагане на заетостта; професионална квалификация и преквалификация; посредничество по информиране и наемане на работа на българи в чужбина и на чужденци в България. Специализираният фонд „Професионална квалификация и безработица“ се управлява от Националната служба по заетостта.

1999 г.

С приемането на Закона за допълнителното доброволно пенсионно осигуряване се регламентира дейността на частните пенсионни фондове и се изгражда третият стълб на пенсионната система. Създава се Държавна агенция за осигурителен надзор, която извършва лицензиране и надзор върху дружествата, осъществяващи дейност по допълнителното социално осигуряване – пенсионно, здравно и при безработица.

2000 г.

Кодексът за задължително обществено осигуряване включва държавното обществено осигуряване при старост, общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, смърт, както и допълнително задължително пенсионно осигуряване. Отново се създава фондова организация на държавното обществено осигуряване, като приходите и разходите се разпределят и отчитат по обособените три фонда: „Пенсии“, „Трудова злополука и професионална болест“ и „Общо заболяване и майчинство“.

2003 г.

Кодексът за социално осигуряване регламентира принципите, обхвата, функциите и институционалното обслужване на трите стълба на пенсионната система в България. КСО изменя и допълва Кодекса за задължително обществено осигуряване, като го обединява със Закона за допълнителното доброволно осигуряване и урежда дейността по държавното обществено осигуряване, допълнителното задължително пенсионно осигуряване, допълнителното доброволно пенсионно осигуряване и допълнителното доброволно осигуряване за безработица и професионална квалификация.

2004 г.

Законът за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя урежда условията, при които се поражда правото на работниците и служителите на гарантирани вземания и определя техния размер. С него към НОИ е създаден специализиран фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“.

2006 г.

Законът за изменение и допълнение на Кодекса за социално осигуряване регламентира възможността за създаване на фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване по професионални схеми, администрирани от дружества за допълнително доброволно пенсионно осигуряване.

2008 г.

Закон за Държавния фонд за гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система или т.нар. „Сребърен фонд“. Фондът има за цел постигане и гарантиране устойчивост на държавната пенсионна система чрез акумулиране, инвестиране и трансфериране на допълнителни средства към бюджета на ДОО за фонд „Пенсии“. Трансферирането на средства от гаранционния фонд към фонд „Пенсии“ в ДОО може да се извършва не по-рано от 10 години от влизането в сила на закона.

2015 г.

Законът за изменение и допълнение на КСО създава благоприятна правна рамка за усъвършенстване на тристълбовия пенсионен модел в страната и въвежда краткосрочни и дългосрочни мерки за подобряване адекватността на пенсиите и финансовата стабилност на пенсионната система.